

RENATI
DES-CARTES.
MEDITATIONES
DE PRIMA
PHILOSOPHIA.
IN QVA DEI EXISTENTIA
ET ANIMÆ IMMORTALITAS
DEMONSTRATUR.

PARISIIS,
Apud MICHAЕLEM SOLY, viā Iacobea, sub
signo Phœnicis.

M. DC. XLI.
Cum Privilegio, & Approbatione Doctorum.

(Naslovna strana prvog izdanja Meditacija)

RENÉ
DESCARTES
RAZMIŠLJANJA
O PRVOJ
FILOZOFIJI

S LATINSKOG IZVORNIKA
PREVEO
TOMISLAV LADAN

DEMETRA
*Filozofska biblioteka
Dimitrija Savića*

ZAGREB 1993.

propensionem ad credendum illas a rebus corporeis
emitti, non video quâ ratione posset intelligi ipsum
non | esse fallacem, si aliunde quàm a rebus corporeis
emitterentur. Ac proinde res corporeæ existunt. Non
tamen forte omnes tales omnino existunt, quales illas 5
sensu comprehendo, quoniam ista sensuum compre-
hensio in multis valde obscura est & confusa; sed sal-
tem illa omnia in iis sunt, quæ clare & distincte intel-
ligo, id est omnia; generaliter spectata, quæ in puræ
Matheos objecto comprehenduntur. 10

Quantum autem attinet ad reliqua quæ vel tantum
particularia sunt, ut quod sol sit talis magnitudinis
101 aut figuræ &c., vel minus clare intellecta, ut lumen,
sonus, dolor, & similia, quamvis valde dubia & incerta
sint, hoc tamen ipsum, quod Deus non sit fallax, 15
quodque idcirco fieri non possit ut ulla falsitas in meis
opinionibus reperiatur, nisi aliqua etiam sit in me
facultas a Deo tributa ad illam emendandam, certam
mihi spem ostendit veritatis etiam in iis assequendæ.
Et sane non dubium est quin ea omnia quæ doceor a 20
naturâ aliquid habeant veritatis: per naturam enim,
generaliter spectatam, nihil nunc aliud quàm vel Deum,
ipsum, vel rerum creaturarum coordinationem a Deo
institutam intelligo; nec aliud per naturam meam in
particulari, quàm complexionem eorum omnium quæ 25
mihi a Deo sunt tributa.

| Nihil autem est quod me ista natura magis expresse
doceat, quàm quod habeam corpus, cui male est cum
dolorem sentio, quod cibo vel potu indiget, cum fa-
mem aut sitim patior, & similia; nec proinde dubitare 30
debeo, quin aliquid in eo sit veritatis.

sklonost da vjerujem kako one potječu od tjelesninâ, ne
vidim kojim bi se načinom moglo razumjeti da on nije
prijevan, ako bi one potjecale od nekog drugog izvora
a ne od tjelesninâ. Stoga: tjelesnine opstoje. Možda one
sve i ne opstoje točno onako kako ih ja osjetilima 5
poimam, jer je osjetilno poimanje u mnogim slučajevima
veoma pomućeno i zbrkano; ali su barem u njima sve one
stvari koje razumijevam jasno i odjelito, tj. općenito
uzevši, koje su predmetom čiste matematike.

Što se pak tiče ostalih koje su ili posebne (kao da je 10
sunce tolike veličine ili lika i sl.) ili nejasnije razumljive
(kao svjetlost, zvuk, bol i sl.), koliko god bile dvojbene
i nesigurne, ipak – jer Bog nije varljiv, i jer nije moguće
da se u mojim mislima pojavi bilo koja lažnoća a da mi
Bog ne podari sposobnost da je ispravim – mogu gajiti 15
čvrstu nadu da mogu doći do istine i o njima. A zaista
nema nikakve dvojbe kako nešto istine ima u svemu
onome čemu me uči narav: jer pod naravlju – općenito
gledano – ne shvaćam ništa drugo nego li samog Boga
ili raspored tvorevina kako je od Boga postavljen; a 20
posebno pod svojom vlastitom naravlju ne shvaćam
ništa drugo nego sklop svega onoga što mi je dano od
Boga.

Ništa me ta narav izričitiije ne uči nego da imam
tijelo, kojem je zlo kad osjećam bol, kojem treba 25
hrane ili pića kad osjećam glad ili žeđ i slično; stoga
ne trebam dvojiti kako u njemu ima neke istine.

Docet etiam natura, per istos sensus | doloris, famis, 102
 fitis &c., me non tantum adesse meo corpori ut nauta
 adest navigio, sed illi artissime esse conjunctum &
 quasi permixtum, adeo ut unum quid cum illo com-
 5 ponam. Alioqui enim, cum corpus laeditur, ego, qui
 nihil aliud sum quam res cogitans, non sentirem id-
 circo dolorem, sed puro intellectu laesionem istam per-
 ciperem, ut nauta visu percipit si quid in nave fran-
 gatur; & cum corpus cibo vel potu indiget, hoc ipsum
 10 expresse intelligerem, non confusos famis & fitis sensus
 haberem. Nam certe isti sensus fitis, famis, doloris &c.,
 nihil aliud sunt quam confusi quidam cogitandi modi
 ab unione & quasi permixtione mentis cum corpore
 exorti.

15 Præterea etiam doceor a naturâ varia circa meum
 corpus alia corpora existere, ex quibus nonnulla mihi
 prosequenda sunt, alia fugienda. Et certe, ex eo quod
 valde diversos sentiam colores, sonos, odores, | fa-
 pores, calorem, duritiem, & similia, recte concludo,
 20 aliquas esse in corporibus, a quibus variæ istæ sen-
 suum perceptiones | adveniunt, varietates iis respon- 403
 dentes, etiam si forte iis non similes; atque ex eo quod
 quædam ex illis perceptionibus mihi gratæ sint, aliæ
 ingratae, plane certum est meum corpus, sive potius me
 25 totum, quatenus ex corpore & mente sum compositus,
 variis commodis & incommodis a circumjacentibus
 corporibus affici posse.

Narav me također poučava – preko tih osjetâ bola,
 gladi, žeđi itd. – kako svojem tijelu nisam nazočan samo
 onako kako je brodar brodu, nego da sam s njim
 najprisnije povezan i gotovo pomiješan, tako te tvorimo
 5 jedinstven sklop. Inače, kad se tijelo pozlijedi, ja – koji
 nisam ništa drugo nego stvar koja misli – ne bih zbog
 tog osjetio bol, nego bih tu ozljedu primio tek čistim
 razumom, kao što brodar vidom prima ako se štogod
 slomi na brodu; a kad tijelu zatreba hrane ili pića, i to
 10 bih tek razumijevao, ne bih imao zbrkane osjete gladi i
 žeđi. Jer, zaista, ti osjeti žeđi, gladi, bola itd. nisu ništa
 drugo nego zbrkani oblici mišljenja, nastali od spoja i
 mješavine tijela i duha.

Osim toga narav me još poučava, kako oko mene
 15 postoje različita druga tijela, od kojih mi je neka
 slijediti a neka izbjegavati. I zaista, zbog toga što
 osjećam veoma različite boje, zvukove, mirise, okuse,
 toplinu, tvrdoću i sl. s pravom zaključujem kako u tim
 tijelima (od kojih dolaze različiti osjetilni opažaji)
 20 postoje stanovite različitosti koje njima odgovaraju,
 iako im možda nisu slične; a zbog toga što su mi neki
 od tih opažaja ugodni a drugi neugodni, posve je
 sigurno da je moje tijelo (ili bolje rečeno: cijelo moje
 biće, ukoliko sam sklop tijela i duha) izloženo
 25 različitim ugodama i neugodama od okolnih tijela.

Multa verò alia sunt quæ, etsi videar a naturâ doctus esse, non tamen revera ab ipsâ, sed a consuetudine quâdam inconsiderate judicandi accepi, atque ideo falsa esse facile contingit : ut quòd omne spatium, in quo nihil plane occurrit quod meos sensus moveat, sit vacuum; quòd in corpore, exempli gratiâ, calido aliquid sit plane simile ideæ caloris quæ in me est, in albo aut viridi sit eadem albedo aut viriditas quam sentio, in amaro aut dulci idem sapor, & sic de cæteris; quòd & astra & turre, & quævis alia remota corpora ejus sint tantum magnitudinis & figuræ, quam sensibus meis exhibent, & alia ejusmodi. Sed ne quid in hac re non satis distincte percipiam, accuratius debeo definire quid proprie intelligam, cum dico me aliquid doceri a naturâ. Nempe hîc naturam strictius fumo, | quàm pro complexione eorum omnium quæ mihi a Deo tributa sunt; in hac enim complexione multa continentur quæ ad mentem solam pertinent, ut quòd percipiam id quod factum est infectum esse non posse, & reliqua omnia quæ lumine naturali sunt nota, de quibus hîc non est fermo; multa etiam quæ ad solum corpus spectant, ut quòd deorsum tendat, & similia, de quibus etiam non ago, sed de iis tantum quæ mihi, ut composito ex mente & corpore, a Deo tributa sunt. Ideoque hæc natura docet quidem ea refugere quæ sensum doloris inferunt, & ea prosequi quæ sensum voluptatis, & talia; sed non apparet illam præterea nos docere ut quicquam ex istis sensuum perceptionibus sine prævio intellectûs examine de rebus extra nos positis concludamus, quia de iis verum scire

Alii postoje i mnoge druge stvari koje, iako se čine kako sam ih od naravi naučio, zapravo sam ih poprimio od stanovite navike nesmotrena rasuđivanja, te se lako događa da su lažne: kao da je sav prostor u kojem se ništa ne zbiva što bi pokrenulo moja osjetila zapravo prazan; da je, na primjer, u nekom toplom tijelu nešto što je posve nalik zamisli topline koja se nalazi u meni, da je u bijelom ili zelenom ista bjeloća ili zelenoća koju osjećam; u gorkome ili slatkome isti okus i slično; da su zvijezde i tornjevi i ostala udaljena tijela upravo takve veličine i oblika kakvi se predstavljaju mojim osjetilima i tako dalje. Ali kako ne bih ovdje štogod nedovoljno odjelito shvatio, moram točnije odrediti što zapravo podrazumijevam kaŕem li da me čemu uči narav. Narav ovdje, naime, uzimam u užem smislu, kao skup svega onoga što mi je od Boga dano; u tome su skupu sadržane mnoge stvari koje pripadaju samo duhu, kao što je kad poimam da ne može biti neučinjeno ono što je jednom učinjeno i sve ostalo što mi je poznato po naravnoj svjetlosti, a o čemu ovdje nije riječ; sadržane su i mnoge stvari koje se tiču samo tijela, kao da ono naniže teŕi i slično, čime se sad ne bavim, nego je riječ samo o onim stvarima koje su mi od Boga dane kao sklop duha i tijela. Tako ta narav uči izbjegavati one stvari koje nanose osjet bola, a slijediti one koje pruŕaju osjet uŕitka i slično; ali se ne čini kako nas ona uči i tomu da zakljućujemo po tim istim osjetilnim opaŕajima – a bez prethodna istraŕivanja razumom – o predmetima koji se nalaze izvan nas, jer se čini, kako spoznaja istine o njima pripada

ad mentem solam, non autem ad compositum, videtur
 pertinere. Ita quamvis stella non magis oculum | meum 405
 quàm ignis exiguæ facis afficiat, nulla tamen in eo
 realis five positiva propensio est ad credendum illam
 5 non esse maiorem, sed hoc sine ratione ab ineunte
 ætate iudicavi; & quamvis ad ignem accedens sentio
 calorem, ut etiam ad eundem nimis prope accedens
 sentio dolorem, nulla profecto ratio est quæ suadeat
 in igne aliquid esse simile isti calori, ut ne|que etiam
 10 isti dolori, sed tantummodo in eo aliquid esse, quod-
 cunque demum sit, quod istos in nobis sensus caloris
 vel doloris efficiat; & quamvis etiam in aliquo spatio
 nihil sit quod moveat sensum, non ideo sequitur in eo
 nullum esse corpus : sed video me in his aliisque per-
 15 multis ordinem naturæ pervertere esse assuetum, quia
 nempe sensuum perceptionibus, quæ proprie tantum
 a naturâ datæ sunt ad menti significandum quænam
 composito, cuius pars est, 'commoda sint vel incom-
 moda, & eatenus sunt satis claræ & distinctæ, utor
 20 tanquam regulis certis ad immediate dignoscendum
 quænam sit corporum extra nos positorum essentia,
 de quâ tamen | nihil nisi valde obscure & confuse 406
 significant.

Atqui jam ante satis perspexi quâ ratione, non ob-
 25 stante Dei bonitate, judicia mea falsa esse contingat.
 Sed nova hîc occurrit difficultas circa illa ipsa quæ
 tanquam persequenda vel fugienda mihi a naturâ ex-
 hibentur, atque etiam circa internos sensus in quibus
 errores videor deprehendisse : ut cum quis, grato cibi
 30 alicujus sapore delusus, venenum intus latens assumit.

samo duhu, a ne sklopu duha i tijela. Tako, iako kakva
 zvijezda ne podražuje moje oko ništa većim ognjem nego
 što je onaj od kakve zubljiice, ipak u tome nema nikakva
 stvarna ili jesna svojstva koje bi me navelo da vjerujem
 5 kako ona nije veća; ali, ja sam od svoje rane mladosti
 sudio tako bez razloga; zatim, iako kad se primaknem
 ognju osjećam toplinu, a kad se još više približim
 osjećam i bol, ipak nema nikakva dokaza koji bi me
 uvjerio kako se u ognju nalazi štogod slično toplini, ili
 10 pak bolu, nego samo to da se u njemu nalazi nešto, pa
 ma što to bilo, koje u nama izaziva osjet topline ili bola;
 i dalje, ako u nekom prostoru nema ničega što pokreće
 moja osjetila iz toga ne slijedi kako u njemu nema
 nikakva tijela: nego vidim kako sam navikao u tim i
 15 mnogim drugim stvarima preokretati naravni poredak,
 jer onim istim osjetilnim opažajima (koji su zapravo od
 naravi dani samo zato da se duhu dojavu što je za onaj
 sklop – kojeg je dio – ugodno ili neugodno, i samo su
 utoliko jasni i odjeliti) služim se kao pouzdanim
 20 pravilima za izravno spoznavanje bivstva stvari koje su
 izvan nas, o čemu oni obavještavaju tek veoma nejasno
 i zbrkano.

Već sam ranije dovoljno izvidio kako se događa –
 unatoč Božjoj dobroti – da moji sudovi budu lažni. Ali
 25 ovdje se javlja i nova poteškoća što se tiče onih stvari
 koje ja po naravi trebam slijediti ili izbjegavati i što se
 tiče unutrašnjih osjećaja u kojima mi se čini da sam
 opazio pogreške: kao kad tkogod, zaveden ugodnim
 okusom kojeg jela, pojede otrov koji je u njemu skriven.

Sed nempe tunc tantum a natura impellitur ad illud appetendum in quo gratus sapor consistit, non autem ad venenum, quod plane ignorat; | nihilque hinc aliud concludi potest, quam naturam istam non esse omnisciam : quod non mirum, quia, cum homo fit res limitata, non alia illi competit quam limitata perfectionis.

At verò non raro etiam in iis erramus ad quæ a natura impellimur : ut cum ii qui ægrotant, potum vel cibum appetunt sibi paulo post nociturum. Dicit forsan hic poterit, illos ob id errare, quod natura eorum sit corrupta; sed | hoc difficultatem non tollit, quia non minus vere homo ægrotus creatura Dei est quam fanus; nec proinde minus videtur repugnare illum a Deo fallacem naturam habere. Atque ut horologium ex rotis & ponderibus confectum non minus accurate leges omnes naturæ observat, cum male fabricatum est & horas non recte indicat, quam cum omni ex parte artificis voto satisfacit : ita, si considerem hominis corpus, quatenus machinamentum quoddam est ex offibus, nervis, musculis, venis, sanguine & pellibus ita aptum & compositum, ut, etiam si nulla in eo mens existeret, eisdem tamen haberet omnes motus qui nunc in eo non ab imperio voluntatis nec proinde a mente procedunt, facile agnosco illi æque naturale fore, si, exempli causâ, hydrope laboret, eam faucium ariditatem pati, quæ fitis sensum menti inferre solet, atque | etiam ab illâ ejus nervos & reliquas partes ita disponi ut potum sumat ex quo morbus augeatur, quam, cum nullum tale in eo vitium est, a | simili

Ali narav nas nagoni samo na to da žudimo za onim što je ugodna okusa, a ne za otrovom, koji ona očito ne poznaje; pa se otuda ne može zaključiti ništa drugo nego kako ta narav nije sveznajuća: što i nije čudo, jer kako je čovjek ograničen, njemu i može pripadati samo narav ograničena savršenstva.

A često se zaista varamo i u onome na što nas narav nagoni: kao kad bolesnici žele piće ili hranu što će im ubrzo škoditi. Tu bi se možda moglo reći kako oni griješe zbog toga što im je narav izopačena; ali time se poteškoća ne uklanja, jer bolestan čovjek nije ništa manje stvor Božji od onoga koji je zdrav; pa se prema tome čini protuslovnim da on od Boga ima prijevartu narav. I kao što ura sastavljena od kolutića i utegâ ništa se manje ne pridržava svih zakona naravi kad je loše izrađena i točno ne pokazuje sate kao i kad u svakom pogledu udovoljava zahtjevu izrađivača, tako i ljudsko tijelo – promatram li ga kao stanovitu napravu – koja je od kostiju, živaca, žila, krvi i kože tako složena i sastavljena te ako u tijelu i nema nikakva duha, ipak ima sva gibanja koja sad u njemu ne potječu ni od vlasti volje niti od duha, pa lako uviđam da će njemu biti jednako naravno – ako, primjera radi, boluje od vodene bolesti – trpjeti istu suhoću grla koja uobičava duhu prenijet osjet žeđi, te time tako podesiti njegove živce i ostale dijelove da uzme napitak od kojeg se bolest povećava, kao što kad u njem nikakve takve boljke nema, slič-

faucium siccitate moveri ad potum sibi utile assumendum. Et quamvis, respiciens ad præconceptum horologii usum, dicere possim illud, cum horas non recte indicat, a naturâ suâ deflectere; atque eodem modo,
 5 considerans machinamentum humani corporis tanquam comparatum ad motus qui in eo fieri solent, putem illud etiam a naturâ suâ aberrare, si ejus fauces sint aridæ, cum potus ad ipsius conservationem non prodest; fatis tamen animadverto hanc ultimam naturæ
 10 acceptionem ab alterâ multum differre: hæc enim nihil aliud est quam denominatio a cogitatione meâ, hominem ægrotum & horologium male fabricatum cum ideâ hominis fani & horologii recte facti comparante, dependens, rebusque de quibus dicitur
 15 extrinseca; per illam verò aliquid intelligo quod revera in rebus reperitur, ac proinde nonnihil habet veritatis.

Ac certe, etiamsi respiciendo ad corpus hydropes laborans, fit tantum denominatio extrinseca, cum dicitur
 20 ejus | natura esse corrupta, ex eo quod aridas habeat fauces; nec tamen egeat potu; respiciendo tamen ad compositum, sive ad mentem tali corpori | unitam, non est pura denominatio, sed verus error naturæ, quod fitiat cum potus est ipsi nociturus;
 25 ideoque hîc remanet inquirendum, quo pacto bonitas Dei non impediat quominus natura sic sumpta sit fallax.

Nempe imprimis hîc adverto magnam esse differentiam inter mentem & corpus, in eo quod corpus ex
 30 naturâ suâ sit semper divisibile, mens autem plane

nom suhoćom ždrijela biva nagnan popiti piće koje mu je korisno. A doduše, uzimajući uobzir namjeravanu upotrebu ure, mogao bih reći da ona odstupa od svoje naravi kad točno ne pokazuje sate; pa na isti način,
 5 razmatrajući stroj ljudskog tijela kako je podešen za gibanje koje se u njem ima odvijati, pomislio bih kako i ono odstupa od svoje naravi ako je njegovo ždrijelo suho i kad piće nije potrebno za njegov opstanak; pa ipak dostatno jasno opažam kako je ovo posljednje značenje
 10 naravi veoma različito od drugog: ono nije naime ništa drugo nego oznaka po mojem mnijenju – jer ja uspoređujem bolesna čovjeka i loše načinjenu uru sa zamisli zdrava čovjeka i dobro izrađene ure i jer je ta oznaka izvanjska u odnosu na stvari o kojima je riječ; u
 15 drugom pak slučaju, pod naravljju razumijevam nešto što se zaista nalazi u stvarima i stoga sadržava neku istinu.

Zaista, iako u odnosu na tijelo bolesno od vodene bolesti jest vanjska oznaka kad se kaže kako je njegova narav izopačena, zbog toga što mu je ždrijelo suho a
 20 piće mu ne treba, u odnosu na cijeli sklop, ili na duh koji je sjedinjen s tim tijelom, nije to tek obična oznaka, nego je prava pogreška naravi, jer tijelo žeda i kad će mu piće škoditi; i stoga ovdje ostaje još istražiti kako da dobrota Božja ne spriječi da tako uzeta narav ne bude
 25 prijevarna.

Prije svega ovdje primjećujem kako je velika razlika između duha i tijela u tome što je tijelo po svojoj naravi uvijek djeljivo, dok je duh posve ne-

indivisibilis; nam sane cum hanc considero, five meipsum quatenus sum tantum res cogitans, nullas in me partes possum distinguere, sed rem plane unam & integram me esse intelligo; & quamvis toti corpori tota mens unita esse videatur, abscisso tamen pede, 5 vel brachio, vel quavis aliâ corporis parte, nihil ideo de mente subductum esse cognosco; neque etiam facultates volendi, sentiendi, intelligendi &c. ejus partes dici possunt, quia una & eadem mens est quæ vult, 10 quæ sentit, quæ intelligit. Contra verò nulla res corporea five extensa potest a me cogitari, quam non facile in partes cogitatione dividam, atque hoc ipso illam divisibilem esse intelligam : quod unum sufficeret ad me docendum, mentem a corpore omnino esse 15 diversam, si nondum illud aliunde fatis scirem.

Deinde adverto mentem non ab omnibus corporis partibus immediate affici, sed tantummodo a cerebro, vel forte etiam ab | unâ tantum exiguâ ejus parte, nempe ab eâ in quâ dicitur esse sensus communis; 20 quæ, quotiescunque eodem modo est disposita, menti idem exhibet, etiam si reliquæ corporis partes diversis interim modis possint se habere, ut probant innumera experimenta, quæ hîc recensere non est opus.

Adverto præterea eam esse corporis naturam, ut nulla ejus pars possit ab aliâ parte aliquantum remotâ 25 moveri, quin possit etiam moveri eodem modo a quâlibet ex iis quæ interjacent, quamvis illa remotior nihil agat. Ut, exempli causâ, in fune A, B, C, D, si

djeljiv; jer uistinu dok njega promatram, ili sebe sâma ukoliko sam tek stvar koja misli, ne mogu u sebi razlikovati nikakve dijelove, nego razumijevam da sam jednostavno jedna i cjelovita stvar; pa iako se čini kako 5 je s cijelim mojim tijelom sjedinjen cijeli duh, odsiječe li se noga ili ruka ili koji drugi dio tijela, ne vidim da je time išta oduzeto duhu; a ne mogu se njegovim dijelovima nazvati ni sposobnost htijenja, osjećanja, razumijevanja i sl., jer uvijek je jedan te isti duh koji hoće, koji osjeća, koji razumijeva. Nasuprot tome, ne 10 mogu zamisliti ni jednu tjelesninu ili protežninu koju – u svojem razmišljanju – ne bih lako mogao razdijeliti na dijelove, te je stoga i razumijevam kao djeljivu: i to bi jedino dostajalo da me pouči kako je duh od tijela posve različit, kad isto ne bih i od drugdje dostatno znao. 15

Primjećujem isto tako da svi dijelovi tijela ne djeluju neposredno na duh, nego samo na mozak, ili možda tek na jedan njegov mali dio, naime, onaj u kojem je smješteno, kako kažu, zajedničko osjetilo; i kad god je taj dio tako raspoložen, on to isto i duhu prenosi, pa ma 20 kako u međuvremenu drugačije bili raspoloženi ostali dijelovi tijela, kao što pokazuju brojni pokusi koje ovdje nije potrebno navoditi.

Osim toga opažam kako je narav tijela takva te se ni jedan njegov dio ne može pokrenuti, od strane 25 nekog nešto udaljenog dijela, a da se na isti način ne bi mogao pokrenuti bilo kojim od dijelova što se nalaze između njih, iako taj udaljeni dio ne djeluje. Kao na primjer, ako se na užetu A, B, C, D po-

trahatur ejus ultima pars D, non alio pacto movebitur prima A, quàm moveri etiam posset, si traheretur una ex intermediis B vel C, & ultima D maneret immota. Nec diffimili ratione, cum sentio dolorem pedis, docuit me Physica sensum illum fieri ope nervorum per pedem sparsorum, qui, inde ad cerebrum usque funium instar extensi, dum trahuntur in pede, trahunt etiam intimas cerebri partes ad quas pertingunt, quemdamque motum in iis excitant, qui institutus est a naturâ ut mentem afficiat sensu doloris tanquam in pede existentis. Sed quia illi nervi per tibiam, crus, lumbos, dorsum, & collum transire debent, ut a pede ad cerebrum perveniant, potest contingere ut, etiam si eorum pars, quæ est in pede, non attingatur, sed aliqua tantum ex intermediis, idem plane ille motus fiat in cerebro qui fit pede male affecto, ex quo necesse erit ut mens sentiat eundem dolorem. Et idem de quolibet alio sensu est putandum.

Adverto denique, quandoquidem unusquisque ex motibus, qui fiunt in eâ parte cerebri quæ immediate mentem afficit, non nisi unum aliquem sensum illi infert, nihil hac in re melius posse excogitari, quàm si eum inferat qui, ex omnibus quos inferre potest, ad hominis fani conservationem quàm maxime & quàm frequentissime conducit. Experientiam autem testari, tales esse omnes sensus nobis a naturâ inditos; ac proinde nihil plane in iis reperiri, quod non Dei potentiam bonitatemque testetur. Ita, exempli causâ,

vuče njegov posljednji dio D, pokrenut će se prvi dio A, kao što bi se mogao pokrenuti da se povuče jedan od dijelova što su između B ili C, dok posljednji dio D ostaje nepokretan. Gotovo isto tako, kad osjetim bol u nozi, naravoslavlje me uči kako taj osjet nastaje uz pomoć živaca koji se nalaze u nozi, i koji se poput užadi pružaju do mozga, i koji kad se povuku u nozi, povuku i unutrašnje dijelove mozga kojima pripadaju, te u njima izazivaju stanovito gibanje koje je od naravi uređeno tako da u duhu izazove osjećaj bola kao da je taj u nozi. Ali, kako ti živci moraju prijeći kroz golijen, bedro, bok, leđa i vrat – kako bi došli od noge do mozga – može se dogoditi da iako nije taknut onaj njihov dio koji je u nozi, nego jedan od onih koji se nalaze između, ipak u mozgu nastaje isto ono gibanje kao od pozlijeđene noge, zbog čega će biti nužno da duh osjeti isti bol. Isto treba misliti i o svakom ostalom osjetu.

Napokon primjećujem, iako svako od onih gibanja što se odvijaju u onom dijelu mozga koji neposredno djeluje na duh, prenosi njemu tek jedan jedini osjet, ne može se u tome ništa bolje iznaći nego da ono njemu od svega što bi mu moglo prenijeti prenosi samo ono što najčešće i najviše pridonosi održavanju čovjekova zdravlja. Iskustvo nam posvjedočuje kako su takvi svi osjeti kojima smo obdareni od naravi; u njima se stoga ne može otkriti ništa što ne bi svjedočilo o moći i dobroti Božjoj. Tako kad se na primjer

cùm nervi qui sunt in pede vehementer & præter consuetudinem moventur, ille eorum motus, per spinæ dorsi medullam ad intima cerebri pertingens, ibi menti signum dat ad aliquid sentiendum, nempe dolorem tanquam in pede existentem, a quo illa excitatur ad ejus causam, ut pedi infestam, quantum in se est, amovendam. Potuisset verò natura hominis a Deo sic constitui, ut ille idem motus in cerebro quidvis aliud menti exhiberet : nempe vel seipsum, quatenus est in cerebro, vel | quatenus est in pede, vel in aliquo ex
 443 locis intermediis, | vel denique aliud quidlibet; sed nihil aliud ad corporis conservationem æque conduxisset. Eodem modo, cùm potu indigemus, quædam inde oritur siccitas in gutture, nervos ejus movens & illorum ope cerebri interiora; hicque motus mentem
 15 afficit sensu fitis, quia nihil in toto hoc negotio nobis utilius est scire, quàm quòd potu ad conservationem valetudinis egeamus, & sic de cæteris.

Ex quibus omnino manifestum est, non obstante immensâ Dei bonitate, naturam hominis ut ex mente
 20 & corpore compositi non posse non aliquando esse fallacem. Nam si quæ causa, non in pede, sed in aliâ quâvis ex partibus per quas nervi a pede ad cerebrum porriguntur, vel etiam in ipso cerebro, eundem plane motum excitet qui solet excitari pede male affecto,
 25 sentietur dolor tanquam in pede, sensusque naturaliter fallatur, quia, cùm ille idem motus in cerebro non possit nisi eundem semper sensum menti inferre, multoque frequentius oriri soleat a causâ quæ lædit pedem, quàm ab aliâ alibi existente, rationi consenta-
 30

snažno i neuobičajno pokrenu živci koji su u nozi, onda njihovo gibanje – koje se preko moždine u hrptenjači prenosi do unutrašnjosti mozga – daje tu duhu znak da nešto treba osjetiti, naime bol koji je u nozi, čime se duh
 5 potiče da koliko je moguće – odstrani uzrok onoga što je nozi štetno. Istina, Bog bi mogao ljudsku naravu urediti i tako da ono isto gibanje u mozgu prenese duhu nešto drugo: ili sebe sama, ukoliko je u mozgu ili ukoliko je u
 10 nozi, ili bilo što drugo; ali ništa drugo ne bi jednako pridonosilo održavanju tijela. Na isti način, kad
 15 trebamo pića, nastaje stanovita suhoća u ždrijelu, koja pokreće živce i s pomoću njih unutrašnjost mozga; pa to gibanje u duhu izaziva osjet žeđi, jer u cijeloj toj prigodi nije nama ništa korisnije znati nego da nam treba pića
 15 za održavanje zdravlja, i slično u ostalim slučajevima.

Iz toga je posve očito – bez obzira na neizmjernu Božju dobrotu – kako ljudska narav, kao složevina duha i tijela, ne može a da povremeno ne obmane. Jer, ako zbog nekog uzroka, ne u nozi, nego u bilo kojem od
 20 dijelova (kojima prolaze živci od noge do mozga, ili čak u samom mozgu) nastane posve isto gibanje kao kad je ozlijeđena noga, osjetit će se bol kao da je u
 25 nozi, i osjetilo će se naravno prevariti; pa kako ono isto gibanje u mozgu ne može a da duhu ne prenosi uvijek isti osjet, i on mnogo češće potječe od uzroka ozljede
 25 noge nego bilo kojeg drugog dijela, bliže je razlogu

neum est ut | pedis potius quàm alterius partis dolorem 444
 menti semper exhibeat. Et si quando faucium ariditas,
 non ut solet ex eo quòd ad corporis valetudinem potus
 conducat, sed | ex contrariâ aliquâ causâ oriatur, ut in
 5 hydropico contingit, longe melius est illam tunc fal-
 lere, quàm si contrâ semper falleret, cùm corpus est
 bene constitutum; & sic de reliquis.

Atque hæc consideratio plurimum juvat, non modo
 ut errores omnes quibus natura mea obnoxia est ani-
 10 madvertam, sed etiam ut illos aut emendare aut vitare
 facile possim. Nam sane, cùm sciam omnes sensus circa
 ea, quæ ad corporis commodum spectant, multo fre-
 quentius verum indicare quàm falsum, possimque uti
 fere semper pluribus ex iis ad eandem rem examinan-
 15 dam, & insuper memoriâ, quæ præsentia cum præce-
 dentibus connectit, & intellectu, qui jam omnes er-
 randi causas perspexit; non amplius vereri debeo ne
 illa, quæ mihi quotidie a sensibus exhibentur, sint falsa,
 sed hyperbolicæ superiorum dierum dubitationes, ut
 20 rifu dignæ, sunt explodendæ. | Præsertim summa illa 445
 de somno, quem a vigiliâ non distinguebam; nunc
 enim adverto permagnum inter utrumque esse discri-
 men, in eo quòd nunquam infomnia cum reliquis
 omnibus actionibus vitæ a memoriâ jungantur, ut
 25 ea quæ vigilianti occurrunt; nam sane, si quis, dum
 vigilo, mihi derepente appareret, statimque postea dis-
 pareret, ut fit in somnis, ita scilicet ut nec unde ve-
 nisset, nec quo abiret, | viderem, non immerito spec-

da će duhu prenositi prije bol u nozi nego u nekom
 drugom dijelu tijela. I ako katkad suhoća ždrijela ne
 dolazi zbog toga što je piće potrebno za tjelesno
 zdravlje, nego potječe od nekog oprečnog uzroka – kao
 5 što je slučaj kod vodene bolesti – mnogo je bolje da ona
 tad vara nego da uvijek vara kad je tijelo u dobru stanju,
 te tako i u sličnim slučajevima.

Takvo razmatranje uvelike služi ne samo da pri-
 mijetim pogreške kojima je sklona moja narav nego
 10 i da ih lako mogu ispraviti ili izbjeći. Jer, budući
 znam kako svi osjeti o onome što je tijelu potrebno
 mnogo češće znače istinito nego lažno, i budući se
 gotovo uvijek mogu poslužiti većim brojem njih kako
 bih istražio istu stvar, a još i pamćenjem (kojim se
 15 povezuje prošlost sa sadašnjošću), kao i razumom
 (koji otkriva sve uzroke zabludâ), ne trebam se više
 bojati da su lažne one stvari koje mi svakodnevno
 prenose osjetila, nego valja dvojbe ovih nekoliko
 20 prošlih dana odbaciti kao pretjerane i smiješne.
 Osobito one općenitosti o sanjanju koje nisam raz-
 likovao od bdijenja; sad pak primjećujem kako je
 golema razlika između toga dvoga, u tome što moje
 pamćenje moje snove nikad ne povezuje s ostalim
 postupcima života kao što to čini s onima koji mi se
 25 događaju budnomu; jer, zaista, ako mi se dok sam
 budan tkogod iznenada pojavi, a zatim odmah
 iščezne, kao što biva u snovima, tako te nisam
 vidio ni odakle je došao ni kamo je otišao, s pra-

trum potius, aut phantasma in cerebro meo effectum,
 quàm verum hominem esse judicarem. Cùm verò eæ
 res occurrunt, quas distincte, unde, ubi, & quando mihi
 adveniant, adverto, earumque perceptionem absque
 ullâ interruptione cum totâ reliquâ vitâ connecto, plane
 certus sum, non in fomnis, sed vigilantibus occurrere.
 Nec de ipsarum veritate debeo vel minimum dubitare,
 si, postquam omnes sensus, memoriam & intellectum
 ad illas examinandas convocavi, nihil mihi, quod cum
 cæteris pugnet, ab ullo ex his nuntietur. Ex eo enim
 quòd Deus non sit fallax, sequitur omnino in talibus
 me non falli. Sed quia rerum agendarum necessitas
 non semper tam accurati examinis moram concedit,
 fatendum est humanam vitam circa res particulares
 sæpe erroribus esse obnoxiam, & naturæ nostræ infir-
 mitas est agnoscenda.

vom ću ga prije smatrati prikazom ili tlapnjom što je
 nastala u mojem mozgu negoli zbiljskim ćovjekom. A
 kad se pak događaju one stvari za koje odjelito
 primjećujem odakle, gdje i kad mi dolaze, te njihovo
 opažanje bez ikakva prekida povezujem sa cjelokupnim
 ostalim životom, posve sam siguran kako mi se one
 događaju budnomu, a ne u snu. A ne trebam nimalo
 dvojiti oko istine o stanovitim stvarima, ako sam radi
 njihova ispitivanja okupio sva osjetila, pamćenje i
 razum, a nijedno mi od njih nije dojavilo ništa što bi bilo
 protuslovno ijednomu od njih. Jer na temelju toga što
 Bog nije prijevaran, općenito proizlazi da se u tima ne
 varam. Ali kako nužda obavljanja svakodnevnih poslova
 ne pruža uvijek vremena za tako toćno istraživanje,
 mora se pristati na to da je u posebnostima ljudski život
 često podložan pogreškama i mora se priznati slabost
 naše naravi.